

Research Paper

A comparative study of the foundations, concepts, effects and programs regarding moral damage compensation in the legal systems of Iran and England

Shooka Yavarian¹, Jamshid mirzaei^{*2}, Hengameh Ghazanfari³

1. PhD student of private law, Department of Private Law, Khuzestan Science and Research Campus, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.
2. Department of Private Law, Khoramabad Branch, Islamic Azad University, Khoramabad, Iran.
3. Department of Private Law, Khoramabad Branch, Islamic Azad University, Khoramabad, Iran.

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 316-328

Use your device to scan and read the article online

Keywords: *moral damage, material damage, harmless rule, good faith principle.*

According to the general rules that exist in almost all legal systems, including the legal system of Iran, in addition to material damages that must be compensated to individuals, there are also moral damages, although it is possible that material damages can be compensated by restoring the previous situation. be compensated, but in connection with moral damages, due to the difficulty in assessing the amount of damages and the variety of types of moral damages that are incurred, the method of compensating these types of damages is also different. Although in some cases it is possible to compensate for moral damages by paying monetary amounts, sometimes demanding nominal damages or an official apology in the official newspaper, etc. can compensate for moral damages. In any case, in the upcoming research, the two legal systems of Iran and England will be considered from the point of view of the foundations and sources of moral compensation. The main question raised in this research is what are the foundations and sources of compensation for moral damages in the legal systems of Iran and England? The result of the present research shows that the principles of compensation for moral damage are the same as the principles of compensation for material damage in Iran's legal system, and there are rules such as the rule of harmlessness, the rule of respect, etc. in this field. This is despite the fact that in the English legal system, the main basis in this field is the principle of good faith, etc.

Citation: Yavarian, S; Ghazanfari, H & Mirzaee, J. (2024). **A comparative study of the foundations, concepts, effects and programs regarding moral damage compensation in the legal systems of Iran and England.** *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, Number 2, 316-328.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.399239.4043

*** Corresponding author:** jamshid.mirzaei, **Email:** jamshid.mirzaei@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

In recent centuries, along with the industrialization of societies and the advancement of technologies and the growth and development of economic activities, human encroachments on nature have increased. In addition, international and domestic wars and conflicts have become a factor in the destruction of ecosystems and habitats and water resources and forests. The set of these factors has caused the protection of ecosystems to become one of the main concerns of mankind today, and certain values and norms have emerged for its protection, and its protection and care is considered one of the highest values of societies. Destruction of the ecosystem or ecocide is mainly considered as a crime in penal and criminology studies, but in this article, what is considered is the destruction of ecosystems from the point of view of civil liability rights and especially compensation. It is spiritual. The issue of moral damages is one of the most controversial and complex issues related to the science of law. Spiritual damage, of course, has also received relative attention in Imamiyyah jurisprudence, for example, it has been discussed in the field of damage to human dignity, life and character. This issue has also been considered in Iran's legal system. Of course, moral damage can be caused based on various reasons, which can be due to the breach of contract, which in this case results in the civil liability of the contract, or it can be due to an extra-contractual action, including a crime. In contrast to the Iranian legal system's approach of prescribing compensation for moral damages, according to the English legal system, the general principle, whether in compensation for moral damages or in compensation for material damages, is that the party who has been harmed should be in the same situation as if the damage had not occurred. He accepted, it was supposed to be. Therefore, the so-called type of compensation for moral damage that is ruled in the English legal system is referred to as compensatory damage compensation. In connection with moral damages, there are several legal procedures in the English legal system, including the judgment issued in the case of Triple Point Technology Inc v. PTT

Public Co Ltd indicated that it was responsible for the damages caused to the reputation and brand of Triple Point Technology ANC. Of course, in this context, there are differences between the approach of the legal system of England and Iran, such as that the compensation of moral damages in the legal system of England is not only related to the principle of damages, but also to the disadvantages that have resulted from this damage. The load is coming.

Methodology

This research is in terms of its fundamental purpose and in terms of its descriptive-analytical nature. Data collection methods include document and library studies.

Results and Discussion

The most recent development in the field of compensation for negligence due to breach of contract refers to articles 35 to 37 of the Trade Law. According to the aforementioned article 35, in case of violation of basic contractual obligations, the obligor can terminate the contract. In this case, the existence of the right of termination does not prevent the obligation to fulfill the obligation and its application, it does not prevent the demand for damages caused by the violation.

According to the aforementioned Article 36, in case of violation of non-essential contractual obligations, the obligee can extend the deadline for the execution of the contract by the obligee in a conventional manner by means of a warning. In this case, the obligee is not allowed to oblige the obligee to fulfill the obligation. If the obligee does not perform his obligations within the mentioned deadline or declares that he will not perform, the obligee can terminate the contract until the aforementioned obligation is fulfilled. In any case, the obligor can, as the case may be, claim damages from the non-implementation of the contract or delay in its implementation, unless the non-implementation or delay is due to an unforeseeable and irremediable external event.

According to the aforementioned Article 37, any breach of contract, including non-execution of the contract or delay in its implementation, gives the injured party the right to demand full compensation, unless the breach of contract is due to the explicit

prescription of the legislator. The demand for full compensation does not negate the guarantee of other performances considered for breach of contract, and the guarantee of said performances does not negate the right to demand full compensation.

Conclusion

In Iran's legal system, there are many ambiguities regarding compensation for moral damages and its limits and gaps, and even in some opinions of official authorities, such as the Guardian Council and the former Supreme Judicial Council, a decision has been made to prohibit compensation for moral damages. The results of the studies related to the legal

system of Iran and the legal system of England regarding the compensation of moral damages indicate that, unlike the courts of Iran, which consider the compensation of moral damages to be very difficult; The courts of England have accepted compensation for moral damage according to objective-subjective indicators and have voted for it in various lawsuits. In any case, in the legal system of England, there are four ways to compensate for moral damage, which are: 1- Restoring the former situation; 2- Giving an equivalent; 3- compensation for nominal damages; 4- Punitive damages. Depending on the subject and the type of lawsuit, the English courts choose one of the aforementioned methods.

References

1. Cassels, J. & Ammah, A. & Tettey, E. (2008). Remedies: The Law of Damages, Irwin Law, 2008
2. Ghasemi Ham; d, Abbas and others (2012). Punitive damages in Iranian law, Judicial Law Journal. [In Persian]
3. Gotanda, J. (1998). Supplemental Damages in Private International Law: The Awarding of Interest, Attorneys' Fees and Costs, Punitive Damages and Damages in Foreign Currency Examined in the Comparative and International Context, Kluwer Law International B.V.
4. Haji Azizi; Bijan and Gholami, Nagin. (2012). Comparative study of the presumption of causation in contractual liability, biquarterly of comparative law, 25 (100). [In Persian]
5. Jones, Gareth H. et al. (1998). Restitution: Past, Present and Future: Essays in Honour of Gareth Jones, Hart Publishing.
6. Maither, Lyndon and Comm. CFE, B. (2010). Canadian Securities Law, The Ontario Securities Act and Alberta Securities Act, The Top 111 Cases: A Primer, Lyndon Maither, 2014
7. McCormack, Stuart C. (2010). Intellectual Property Law of Canada - Second Edition, Juris Publishing, Inc.
8. Moqdadi, Mohammad Mahdi; Aini, Mojtaba. (2016). Civil liability due to the possibility of disease in Iranian law and American law, Medical Law Quarterly, 11 (42). [In Persian]
9. Ragheb Esfahani, Hossein bin Muhammad (1416). The vocabulary of Quranic words, Dar al-Qalam publishing house, Damascus. [In Persian]
10. Schlechtriem, P. & Butler, P. (2008). UN Law on International Sales: The UN Convention on the International Sale of Goods, Springer Science & Business Media, 2008
11. Shushi Nesab, Nafisa. (2010). How to evaluate pain and suffering damages, Public Law Research Quarterly, 13 (33). [In Persian]
12. Supreme Court of Ontario (1995). Hill v. Church of Scientology of Toronto.
13. Watani, Amir and others. (2014). The possibility of full compensation for damages in the principles of international commercial contracts, the Convention on International Sale of Goods and Iranian Laws, Private Law Research Quarterly, 4 (12). [In Persian]
14. Yates, Richard et al. (2002). Business Law in Canada, Prentice Hall.

مقاله پژوهشی

بررسی تطبیقی مبانی، مفاهیم، آثار و برنامه‌های ناظر بر جبران خسارت معنوی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان

شوکا یاوریان: دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق خصوصی، پردیس علوم و تحقیقات خوزستان، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
جمشید میرزایی*: گروه حقوق خصوصی، واحد خرم‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم‌آباد، ایران.
هنگامه غضنفری: گروه حقوق خصوصی، واحد خرم‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم‌آباد، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۳۱۶-۳۲۸</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>زیست بوم‌ها به یک منطقه جغرافیایی اطلاق می‌شود که در آن، انواع گیاهان و جانوران زیست می‌نمایند. البته زیست بوم‌ها علاوه بر عوامل زنده شامل عوامل غیرزنده می‌شوند. با این حال، بشریت به مانند تمامی حوزه‌ها در حوزه‌های محیط زیستی نیز تخریب‌های گسترده‌ای را به جای آورده است و با اقدامات خود زمینه تخریب انواع گونه‌های گیاهی و جانوری در زیست بوم‌ها را پدید آورده به نحوی که امروزه گونه‌های جانوری بسیاری در خطر انقراض هستند. این گونه‌ها بسیار ارزشمند بوده و صرف جبران خسارت مادی، نمی‌تواند موجب گردد که جبران خسارت به صورت کامل انجام شود. از این رو، مبحث جبران خسارت معنوی در زیست بوم‌ها پدید آمده است که به معنای خسارت‌هایی است که در اثر تخریب زیست بوم‌ها برای آیندگان بوجود می‌آید و قابلیت ارزیابی دقیقی ندارد ضمن این که محسوس و مشهود نیز نیستند. بر اساس قواعد کلی که تقریباً در تمامی نظام‌های حقوقی از جمله نظام حقوقی ایران وجود دارد، در کنار خسارت‌های مادی که بایستی به اشخاص جبران گردد، خسارت‌های معنوی نیز وجود دارد که اگرچه ممکن است که خسارت‌های مادی با اعاده به وضع سابق جبران گردد، اما در ارتباط با خسارت‌های معنوی، به علت دشواری در ارزیابی میزان خسارات و تنوع انواع خسارت‌های معنوی که به بار می‌آید، شیوه جبران این نوع خسارت‌ها نیز متفاوت است. اگرچه در پاره‌ای از موارد می‌توان از طریق پرداخت مبالغ پولی نسبت به جبران خسارت‌های معنوی اقدام نمود اما گاه مطالبه خسارت‌های اسمی و یا عذرخواهی رسمی در روزنامه رسمی و ... می‌تواند جبران‌کننده خسارت معنوی باشد. در هر صورت، در تحقیق پیش رو، دو نظام حقوقی ایران و انگلستان از منظر مبانی و منابع جبران خسارت معنوی مورد توجه قرار می‌گیرند. سوال اصلی که در این تحقیق مطرح است، آن می‌باشد که مبانی و منابع جبران خسارت معنوی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان چیست؟ نتیجه تحقیق حاضر نشانگر آن است که مبانی جبران خسارت معنوی همان مبانی جبران خسارت مادی در نظام حقوقی ایران و قواعدی هم چون قاعده لاضرر، قاعده احترام و ... در این زمینه وجود دارد. این در حالی است که در نظام حقوقی انگلستان، مبانی عمده در این زمینه، اصل حسن نیت و ... است.</p>

استناد: یاوریان، شوکا؛ میرزایی، جمشید؛ غضنفری، هنگامه (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی مبانی، مفاهیم، آثار و برنامه‌های ناظر بر جبران خسارت معنوی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ویژه‌نامه، شماره ۲، صص ۳۱۶-۳۲۸.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.399239.4043

* **Corresponding author:** jamshid.mirzaei, **Email:** jamshid.mirzaei@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* نویسنده مسئول: جمشید میرزایی پست الکترونیکی: jamshid.mirzaei@yahoo.com

مقدمه

در سده های اخیر همگام با صنعتی شدن جوامع و پیشرفت فناوری ها و رشد و توسعه فعالیت های اقتصادی، دست اندازی های بشر در طبیعت بیشتر شده است. علاوه بر آن، جنگ ها و مناقشات بین المللی و داخلی عاملی برای تخریب زیست بوم ها و زیستگاه ها و منابع آبی و جنگل ها شده اند. مجموعه این عوامل موجب شده است تا امروزه حفاظت از زیست بوم ها به عنوان یکی از دغدغه های اصلی بشر تبدیل شود و ارزش ها و هنجارهای مشخصی برای حفاظت از آن پدیدار گشت و پاسداری و مراقبت از آن به عنوان یکی از ارزش های برتر جوامع محسوب گردید.^۱ تخریب زیست بوم یا همان اکوساید عمدتاً در مطالعات جزا و جرم شناسی و به عنوان یک جرم مورد نظر قرار می گیرد اما در این مقاله آن چه که مورد توجه قرار گرفته است، تخریب زیست بوم ها از منظر حقوق مسئولیت مدنی و بالاخص جبران خسارت معنوی است. موضوع مربوط به خسارت معنوی یکی از بحث برانگیزترین و پیچیده ترین مسایل مربوط به علم حقوق را شامل می شود. خسارت معنوی البته در فقه امامیه نیز مورد توجه نسبی بوده است از جمله در زمینه خسارت ها به آبرو، جان و شخصیت انسان صحبت شده است.^۲ این موضوع در نظام حقوقی ایران نیز مورد توجه قرار گرفته است. البته خسارت معنوی می تواند بر اساس دلایل مختلف ایجاد شود که هم می تواند به موجب نقض قرارداد باشد که در این صورت، مسئولیت مدنی قراردادی را در پی دارد یا می تواند به موجب یک اقدام فراقراردادی از جمله جرم واقع شده باشد. در مقابل رویکرد نظام حقوقی ایران مبنی بر تجویز جبران خسارت معنوی، برطبق نظام حقوقی انگلستان، اصل کلی خواه در جبران خسارت معنوی خواه در جبران خسارت مادی، آن است که طرفی که متضرر شده است، در همان وضعیتی قرار بگیرد که اگر خسارت صورت نمی پذیرفت، قرار داشت. از این رو، اصطلاحاً به نوع جبران خسارت معنوی که در نظام حقوقی انگلستان مورد حکم قرار می گیرد، جبران خسارت غرامت دار اطلاق می گردد. در ارتباط با جبران خسارت معنوی، رویه های قضایی متعددی در نظام حقوقی انگلستان وجود دارد از جمله می توان به رای صادره در قضیه *Triple Point Techology Inc v. PTT Public Co Ltd* اشاره داشت که ناظر بر خسارات وارده به اعتبار و برند تجاری شرکت تریپل پوینت تکنولوژی ای.ان.سی بود.^۳ البته در این زمینه، تفاوت هایی میان رویکرد نظام حقوقی انگلستان و ایران وجود دارد از جمله اینکه جبران خسارت معنوی در نظام حقوقی انگلستان نه تنها نسبت به اصل خسارات وارد شده بلکه نسبت به عدم النفع هایی نیز که از این خسارت ناشی شده است، به بار می آید.^۴

مبانی نظری

ارتباط میان تخریب زیست بوم و خسارت های معنوی

ارتباط میان تخریب زیست بوم یا اکوساید و خسارت های معنوی برای نخستین بار در حدود سال ۱۹۷۰ میلادی و در جریان جنگ ویتنام مورد توجه قرار گرفت. در این جنگ، ایالات متحده اقدام به کاربرد سموم علف کش در مقیاس گسترده نمودند. نتیجه این اقدام، بسیار فاجعه بار بود و منتهی به نابودی بخش وسیعی از پوشش گیاهی ویتنام شد. این امر منتهی به این شد که برای نخستین بار در جریان کنفرانس جنگ و مسئولیت بین المللی که در سال ۱۹۷۰ میلادی در واشنگتن برگزار شد، ارتباط میان تخریب زیست بوم و خسارت هایی که ملموس نیستند و منظور از آن خسارت هایی بودند که قابلیت ارزیابی مستقیم ندارند و به شکل عینی مانند خسارت های مادی نیستند و برای نسل های آینده زیان بار هستند، پدید آید. این ارتباط در سال ۱۹۷۳ میلادی در جریان تدوین کنوانسیون بین المللی در ارتباط با جنایت اکوساید نیز مورد توجه قرار گرفت. با این حال، نقطه ضعفی که

^۱ نصرافهانی، احمد و دیگران؛ جرم انگاری بین المللی زیست بوم زدایی، فصلنامه آموزه های حقوق کیفری، بهار-تابستان ۱۳۹۹، شماره ۱۹، ص ۲۷۶

^۲ محمودی، سعیده و مرادخانی، احمد؛ جبران خسارت معنوی در فقه و حقوق ایران، فصلنامه مطالعات فقهی و فلسفی، سال ششم، شماره ۲۲، تابستان ۱۳۹۴، ص ۴۲.

^۳ <https://www.leighday.co.uk/news/blog/2021-blogs/the-right-to-bereavement-damages-moral-or-legal-responsibility/>

^۴ Hon, Kuan, "Data localization laws and policy the EU data protection international transfers restriction through a cloud computing lens", Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 2017, p 71.

این کنوانسیون داشت آن بود که صرفاً به تخریب زیست بوم از منظر حقوق جنگ اشاره می نمود و در صورتی که تخریب محیط زیست در فضای صلح واقع شده بود، خسارت های غیرملموس شامل توجه بین المللی نمی شد. با این حال، این چالش تا سال ۱۹۹۶ میلادی ادامه پیدا کرد و در این سال، کمیسیون حقوق بین الملل سازمان ملل متحد به توجه به خسارت های معنوی مربوط به تخریب زیست بوم ها پرداخت به نحوی که در ماده ۲۶ سند جرایم علیه صلح و امنیت بشری بیان داشت: (هر فردی که عمداً دستور دهد یا اینکه موجب بروز آسیب های غیرملموس، بلندمدت و شدید به محیط زیست شود، به خاطر آن مسئولیت خواهد داشت).

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف بنیادی و از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی است. شیوه های گردآوری داده ها شامل مطالعات اسنادی و کتابخانه ای است.

یافته های تحقیق

رویکرد نظام های حقوقی ایران و انگلستان نسبت به جبران خسارت معنوی

رویکرد نظام حقوقی ایران نسبت به جبران خسارت معنوی

در نظام حقوقی ایران، خسارت معنوی و به تبع آن، جبران خسارت معنوی تعریف نشده است و همین امر، ضرورت رجوع به منابع فقهی را افزون می نماید. در فقه، ضرر در معنای ذیل به کار رفته است. صدمه جانی زدن به خود و دیگری، اعم از ضرب و جرح یا قتل، تجاوز به حیثیت دیگران و لطمه زدن به حیثیت خود، تعرض به ناموس دیگران، اتلاف و ناقص کردن اموال خود و دیگران و تجاوز به مال غیر مانند غصب، خیانت در امانت و اختلاس، ممانعت از وجود پیدا کردن نفعی که مقتضی وجود آن حاصل شده است یا عدم النفع مانند کندن درختان میوه ای که شکوفه دارند. همین داشتن شکوفه مقتضی میوه دادن است و میوه منفعت درخت. در صدق ضرر بر عدم النفع، اتفاق نظر وجود ندارد. همچنین ضرر به معنای نقص بر مال دیگری و یا صدمه به جان کسی می باشد.^۱

ضرر اگر در برابر «ضرر» استعمال شود، غیر ارادی است. پس در لاضرر و لاضرار تکراری صورت نگرفته است. مثال مانند کسی است که درختان میوه ده را از جا بکند یا اجیری زیاده بر اندازه سم پاشی کند و مانع میوه دادن یا کاهش میوه درخت شود. این منظور^۲، ضرر را «ضد نفع» معنی کرده و به معنی «سوء حال» آورده است. نهاییه ابن اثیر و مجمع البحرین^۳ «ضرر» را «نقض در حق» دانسته اند. مصباح المنیر^۴ ضرر را به معنای «عمل مکروه» نسبت به یک شخص یا «نقص در اعیان» می داند. مفردات راغب اصفهانی^۵ ضرر را به «سوء حال» تفسیر می کند، اعم از اینکه سوء حال نفس به خاطر قلت علم و فضل یا سوء حال بدن به خاطر فقدان عضوی از اعضا و یا به خاطر قلت مال و آبرو باشد. همانگونه که ملاحظه گردید اختلاف نظر بین اهل لغت به علت استعمالات مختلف کلمه ضرر، امری طبیعی است ولی در مجموع می توان گفت: در مورد نفس و مال، کلمه ضرر استعمال

^۱ . به نظر می رسد که در میان خسارت ها، خسارت معنوی مناقشه برانگیزترین نوع خسارت ها باشد که دادگاه های ایرانی در مورد آن اختلاف نظر داشته و اغلب رای بدان نمی دهند. با این حال، این موضوع ظاهراً ارتباطی با فقه اسلامی ندارد چرا که در سایر کشورهای اسلامی از جمله مصر، خسارت معنوی قابل مطالبه بوده و دادگاه های مصری رای بدان می دهند. در قانون مدنی مصر، جبران ضرر معنوی لازم دانسته شده است. ماده ۲۲۲ این قانون تصریح می دارد: ((جبران خسارت شامل خسارت معنوی می شود ولی انتقال این حق به غیر زیان دیده جز در صورت تعیین آن به موجب قرارداد یا مطالبه زیان دیده از دادگاه امکان پذیر نمی باشد. در هر صورت، حکم به جبران خسارت ناشی از اندوه فوت مصدوم تنها در حق زن صورت می پذیرد.)) برای اطلاعات بیشتر ن. ک به: ازدری، حسن و دیگران، جایگاه و روش های جبران خسارت معنوی در حقوق مصر، فصلنامه تحقیقات حقوقی و بین المللی، سال دوازدهم، شماره چهل و سوم، بهار ۱۳۹۸، ص ۳.

^۲ . ابن منظور، لسان العرب، بی تا، ص ۱۳۲.

^۳ . ابن اثیر، النهایه فی غریب الحدیث و الاثر، الجزء الاول، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، قم، بی تا، ص ۹۸.

^۴ . الفیومی، احمد بن محمد بن علی؛ المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، بی جا، بی تا، ص ۱۷۸.

^۵ . راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، انتشارات دارالقلم، دمشق، ۱۴۱۶ ق، ص ۱۱۷.

می‌شود اما در مورد فقد احترام و تجلیل و آبرو، کلمه ضرر کمتر استعمال می‌شود. مثلاً گفته می‌شود «فلان شخص در آن معامله ضرر کرد یا دارویی که مصرف کرد مضر بود یا برایش ضرر داشت.» ولی اگر کسی از دیگری هتک آبرویی بکند اصطلاحاً گفته نمی‌شود که به او ضرر زده است.

رویکرد نظام حقوقی انگلستان نسبت به جبران خسارت معنوی

در حقوق انگلستان از واژه دامیج^۱ (در صیغه مفرد) برای تعریف خسارت استفاده شده است و در توصیف آن همانند حقوق ایران از الفاظ و کلمات مشابه و معادل از قبیل ضرر و زیان، لطمه و صدمه بدنی، هر گونه آسیب بهره‌گیری شده است. خسارات ممکن است به شخص یا اموال او وارد شده باشد. اما صیغه جمع این کلمه، متمایز از صیغه مفرد آن و به معنای توان یا غرامت پولی است که در مقام جبران ضرر یا زیانهای وارده به شخص یا اموال او در اثر ارتکاب یک فعل غیر قانونی، ترک فعل یا عمل خطا کارانه، حکم به پرداخت می‌شود.

همچنین ممکن است علت پرداخت خسارت، ارتکاب یک فعل مسئولیت باشد و از این حیث تفاوتی میان مسئولیت مدنی و نقض قرارداد وجود ندارد و ویژگی بارز این غرامات، پرداخت مبلغی پول می‌باشد.

همانگونه که در تبیین اصول یا اهداف حاکم بر جبران خسارت در مباحث آتی ذکر خواهد شد، هدف از جبران خسارت، اعاده وضعیت زیان‌دیده به زمان قبل از ورود خسارت یا ارتکاب فعل زیان‌بار می‌باشد که این امر با پرداخت مبلغی پول، تحقق می‌یابد. این ویژگی تا اندازه زیادی متفاوت با حقوق ایران می‌باشد. بعبارت دیگر، در سیستم کامن لا، و به تبع آن حقوق انگلستان، پرداخت غرامت به پول، اولین و مهمترین ابزار یا روش جبران خسارت می‌باشد. اما در حقوق ایران پرداخت غرامت به پول، اولین راه حل ممکن نمی‌باشد. بطور مثال، در ماده ۳۱۱ قانون مدنی ایران در بحث غصب آمده است که غاصب باید مال مغضوب را عیناً به صاحب آن رد نماید و اگر عین تلف شده باشد، باید ثمن یا قیمت آنرا بدهد و... در ادامه ماده ۳۱۲ قانون مذکور اشعار میدارد: هر گاه مال مغضوب مثلی بوده و مثل آن پیدا نشود غاصب باید قیمت... را بدهد.....».

یا در مواد ۳۲۸ و ۳۳۱ قانون مدنی، در باب اتلاف و تسبیب، به لحاظ تلف عین مال و عدم امکان استرداد آن، بدو مثل و در صورت عدم امکان به لحاظ تعذر، رد مثل یا نایاب شدن آن، قیمت آن پرداخت می‌شود. لذا بطوریکه اشاره شد، پرداخت قیمت به عنوان آخرین ابزار جبران خسارت می‌باشد. معهذ، قانونگذار، در ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی مصوب سال ۱۳۳۹، دست قاضی را باز گذارده و به وی امکان را داده است که طریقه و کیفیت جبران آنرا با توجه به اوضاع و احوال قضیه تعیین نماید. بنابراین در جایی که قاضی تشخیص می‌دهد پرداخت قیمت در همان ابتداء، مناسب‌ترین روش برای جبران خسارت می‌باشد، می‌تواند حکم به پرداخت آن نماید. کنوانسیون بیع بین المللی کالا (مواد ۷۵ و ۷۶) نیز از حیث جبران خسارت با پرداخت مبلغی پول شبیه به سیستم حقوق کامن لا و انگلستان می‌باشد. این موضوع با مروری در مواد ۷۵ و ۷۶ کنوانسیون مزبور که در مقام سنجش یا ارزیابی خسارت در فرض فسخ قرارداد و انجام یا عدم انجام معامله جایگزین انشاء گردیده، قابل استنباط می‌باشد.

در حقوق انگلستان، در قبال نقض تعهدات قراردادی، چهار نوع جبران خسارت پیش‌بینی شده است که عبارتند از: خسارت جبرانی یا ترمیمی^۲، خسارت تنبیهی^۳، خسارت اعاده‌ای^۴ و خسارت اسمی^۵. در ادامه مروری مختصر بر اقسام متعدد خسارت بعمل می‌آوریم که قبل از ورود به مباحث اصلی اقسام خسارت، مروری اجمالی بر آن مفید بوده و زمینه را جهت ارائه بحث‌های تفصیلی فراهم می‌نماید:

خسارت جبرانی یا ترمیمی: که هدف از آن پرداخت آن جبران ضرر و زیانهای وارده به شخص زیان‌دیده می‌باشد. اصل اولیه در حقوق انگلستان این است که پرداخت خسارت باید به منظور جبران زیانهای وارده باشد، البته استثنائاتی بر این اصل وجود دارد.

1. Damage

2. Compensatory Damages

3. Punitive damages

4. Restitutiouonal damages

5. Nominal damages

● خسارت تنبیهی^۱: که آن را یک نوع خسارت شبه حقوقی-شبه کیفری نیز می‌نامند.^۲ هدف از آن، مجازات یا کیفر اعمال خشونت آمیز شخص می‌باشد و از این جهت این خسارت جریمه یا شرط کیفری نیز نامیده شده است. هدف اولیه این نوع خسارات، جبران خسارت نبوده، بلکه همان گونه که در بالا نیز خاطرنشان شد، مجازات یا تنبیه متخلف از تعهد قراردادی می‌باشد.^۳ در قضیه *Hill v Church of Scientology of Toronto*^۴ آمده است:

((خسارت تنبیهی، هیچ ارتباطی با آنچه که خواهان به عنوان جبران خسارت دریافت می‌نماید، ندارد. هدف آنها جبران خسارت خواهان نبوده بلکه در مقابل، مجازات خواهان می‌باشد. این روش جبران خسارت، طریقی است که بواسطه آن، هیأت منصفه یا قاضی خشم خود را از رفتار متخلفانه خواننده ابراز می‌نماید.))

در طول یک دهه گذشته، البته رویه قضایی انگلستان در صدد بوده است که حدود و ثغور خسارت تنبیهی ناشی از نقض قرارداد را به نحو مطلوب‌تری تبیین نماید و شاید یکی از بهترین تلاش‌ها در این زمینه را می‌توان در قضیه *Whiten v Pilot Insurance Co.*^۵ مورد اشاره قرار داد:

((۱. حکم به جبران خسارات تنبیهی به دسته‌های خاصی از سوءرفتارها و تخلفات قراردادی محدود نمی‌شود. در مقابل، ساز و کار کنترل متناسب در یک ارزیابی منطقی به این نکته معطوف می‌باشد که شرایط و اوضاع و احوال در چه شرایط و اوضاع و احوالی الحاق تنبیه به جبران خسارت در یک دعوای مدنی را توجیه می‌نماید؛

۲. اهداف کلی خسارت تنبیهی، بازگرداندن شدن وضعیت قرارداد به پیش از انعقاد قرارداد، بازدارندگی و ارباب می‌باشد؛

۳. صدور حکم مجازات از سوی یک دادگاه کیفری برای جرمی به دلایلی که مربوط به همان واقعیاتی است که مربوط به نقض قرارداد در یک دعوای مدنی است، مانع از آن نخواهد شد که دادگاه حقوقی حکم به جبران خسارت بدهد و بنابراین صدور حکم کیفری مبنی بر محکومیت، مانع از خسارت تنبیهی در یک دعوای مدنی نخواهد شد؛

۴. یک رویکرد اصولی نسبت به خسارات تنبیهی مورد نیاز می‌باشد؛

۵. حکم نسبت به خسارات تنبیهی تنها در مواردی ضروری و لازم می‌باشد که این مقدار، پایین‌ترین مقدار باشد که اهداف یادشده در فوق را دنبال می‌نماید؛

۶. هیچ مقدار مشخص و ثابت خسارت تنبیهی وجود نداشته و هیچ ارتباطی نیز بین خسارت تنبیهی و خسارت جبرانی وجود نخواهد داشت^۶)).

خسارت تنبیهی، اساساً در نظام حقوقی انگلستان نه به عنوان یک اصل، بلکه به عنوان یک استثناء، مورد پذیرش قرار گرفته است و به ویژه در مواردی مورد استناد دادگاه قرار گرفته است که یکی از طرفین در نقض اصل حسن نیت، مرتکب نقض تعهد قراردادی شده است. در رویه قضایی انگلستان، خسارت تنبیهی، عمدتاً در روابط قراردادی میان کارفرما و کارگر مورد رأی واقع شده است.^۷ این استثنا بیودن خسارت تنبیهی، موجب شده است که تنها در موارد معدودی بدان حکم داده شود. برای نمونه در

۱. ویژگی‌هایی را برای خسارات تنبیهی ذکر نموده اند از جمله خسارت تنبیهی اولاً از زمره ضمانت‌های اجرای مدنی بوده و بنابراین هیچ جنبه کیفری ندارد ثانیاً خسارت تنبیهی نوعاً در مباحث غیرقراردادی که دارای ضمانت اجرای کیفری نیست مطرح می‌شود. میزان خسارت تنبیهی را دادگاه مشخص می‌نماید. میزان خسارت تنبیهی، غیرقابل پیش‌بینی است و با توجه به اوضاع و احوال مساله توسط دادگاه مشخص می‌گردد. در خسارت تنبیهی، زمانی دادگاه می‌تواند حکم به پرداخت آن نماید که به نوعی سوءنیت یا عمد و تجری خواننده را احراز نماید. نهایتاً خسارت تنبیهی جایگزین خسارت ترمیمی نخواهد شد.

۲. McCormack, Stuart C., " Intellectual Property Law of Canada - Second Edition ", Juris Publishing, Inc., 2010, p 906 .

۳. Gotanda, John, " Supplemental Damages in Private International Law: The Awarding of Interest, Attorneys' Fees and Costs, Punitive Damages and Damages in Foreign Currency Examined in the Comparative and International Context " , Kluwer Law International B.V., 1998, p 245 .

۴. Supreme Court of Ontario, " Hill v. Church of Scientology of Toronto " , date 1995-07-20, para 24 .

۵. Supreme Court of Ontario, " Whiten v. Pilot Insurance Co " , date 2002-02-22, para 67

۶. <https://www.sblegal.ca/presentations/punitive-damages/>

۷. Maither, Lyndon and Comm. CFE, B, " Canadian Securities Law, The Ontario Securities Act and Alberta Securities Act, "The Top 111 Cases": A Primer " , Lyndon Maither, 2014, p 209 .

مواردی که کارفرما عمدانه اطلاعات محرمانه کارگر یا کارمند خود را برای ایجاد یک کسب و کار رقیب نسبت به او، بکار می گیرد. البته در مواردی که نقض حق کپی رایت، منتهی به نقض قرارداد اصلی شده است و هم چنین در مواردی که تکلیف به امانت‌داری در یک رابطه قراردادی نقض شده است، دادگاه‌های انگلستانی رأی به خسارت تنبیهی داده‌اند.^۱

در نقطه مقابل جواز خسارت تنبیهی در نظام حقوقی انگلستان، نظام حقوقی ایران وجود دارد. در حقوق ایران، اصل بر ترمیمی بودن خسارات و اعاده وضع زیان دیده به حالت سابق است و در حقوق داخلی، حکم به پرداخت خسارت تنبیهی نوعاً مورد پذیرش قرار نمی گیرد. البته خسارت تأخیر تأدیه، وجه التزام، جریمه اجبار و دیه به عنوان راه حل جایگزین خسارات تنبیهی در نظام حقوق ایران مورد پذیرش قرار گرفته اند.^۲

● خسارات اسمی: مبلغی است بسیار ناچیز (مثلاً پرداخت یک پوند) که حکم به پرداخت آن می‌شود. عمدتاً موارد آن جایی است که واقعاً خسارتی به شخص وارده نشده است یا ادله کافی برای اثبات ورود خسارت در دسترس نمی باشد و هدف از آن، اثبات حقانیت خواهان در دعوی و اعلام نقض حقوق قانونی می‌باشد.

● خسارات عام یا مستقیم: که نتیجه طبیعی و ضروری عمل خطا کارانه شخص می باشد که گاهی اوقات به آن خسارات نزدیک یا زیان‌های مستقیم گفته می‌شود که اثر مستقیم و بلافاصله نقض قرارداد است که نسبت به آن طرح دعوی شده است. این زیان معمولی و قابل پیش‌بینی است.

● خسارات خاص یا غیر مستقیم: خساراتی است که نتیجه طبیعی ولی نه ضروری و اجتناب ناپذیر خطا یا عمل زیانبار شخص می باشد. که این واژه معادل خسارات غیر مستقیم نیز می باشد که شرایط پرداخت آن بر طبق قابلیت پیش‌بینی خسارات می‌باشد که در مباحث آتی به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت. چنین ضرر و زیانهائی بطور مستقیم و بلافاصله یا بلاواسطه و فوری از عمل شخص ناشی نمی‌شود. بلکه پیامدهای غیرمستقیم و مع‌الواسطه عمل شخص می‌باشد و در اثر دخالت شرایط و اوضاع و احوال خاصی که معمولاً نیز قابل پیش‌بینی نمی‌باشند، بروز می‌کند. این ضرر و زیان‌ها، نتیجه طبیعی عمل شخص است اما نه از نتایج و آثار مستقیم و بلافاصله عمل او.

● خسارات بیش از حد مقرر قانونی^۳:

یک نوع دیگر از نهادهای جبران خسارت که در حقوق انگلستان مورد توجه در زمینه جبران خسارت ناشی از نقض قرارداد می‌گردد، خسارات مشدده یا خسارات بیش از حد مقرر قانونی است. این نوع خسارات را نیابستی با خسارات تنبیهی اشتباه نمود چرا که همان گونه که گفته شد، هدف اولیه خسارات تنبیهی، نه جبران خسارت، بلکه تنبیه متخلف از قرارداد می‌باشد.^۴ خساراتی است که توسط هیأت منصفه حکم به پرداخت می‌شود و مبلغ آن براساس اوضاع و احوال و وقایع خاص پرونده بیش از مبلغی است که قانون حکم می‌نماید که به آن خسارات غیر متعارف و خشونت آمیز نیز گفته می‌شود. در رویه قضایی انگلستان به تفکیک میان خسارات بیش از حد مقرر قانونی و خسارات تنبیهی، توجه شده است. از جمله در قضیه *Vorvis v Insurance Corporation of British Columbia*^۵ آمده است:

((خسارات مشدده یا خسارات بیش از حد مقرر قانونی نسبت به جبران خساراتی صورت می‌گیرد که بیش از حد مقرر قانونی صورت پذیرفته است. این خسارات عمدتاً به خسارات معنوی و روانی مربوط بوده و معمولاً به خساراتی مربوط می‌شود که بر مبنای قواعد کلی مرتبط با ارزیابی خسارت‌ها، قابلیت تقویم دارند. خسارت‌های مشدده یا خسارات بیش از حد مقرر قانونی، در ذات و

1. Gotanda, John , Op.Cit , p 246.

۲. قاسمی حامد، عباس و دیگران، خسارت تنبیهی در حقوق ایران، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۸۱، بهار ۱۳۹۲، ص ۱۶۱.

3. Aggravated Damages “

4. Cassels, Jamie and Ammah Adjin-Tetty, Elizabeth, “ Remedies: The Law of Damages “ , Irwin Law, 2008, p 90.

5. Supreme Court of British Colombia , " Vorvis v. Insurance Corporation of British Colombia " , date 1989-05-04 , Case Nimer 18844 , para 29 .

ماهیت خود، خسارات جبرانی بوده و می‌توانند تنها در این راستا، مورد حکم واقع شوند. خسارات تنبیهی، از سوی دیگر، در ماهیت امر خود تنبیهی بوده و می‌توانند تنها در مواردی مورد حکم واقع شوند که شکایت خواهان به منظور تنبیه خوانده باشد.^{۱۰})

• خسارات مورد انتظار^۲:

در نظام حقوقی انگلستان، جبران خسارت‌ها هم برای خسارت‌های مادی^۳ و هم خسارت‌های معنوی^۴ مورد حکم قرار می‌گیرند. خسارت‌های معنوی، خسارت‌هایی هستند که مربوط به آسیب و تألمات روحی و روانی می‌شوند. اما خسارت‌های مادی، خسارت‌هایی هستند که می‌توانند به صورت پولی تقویم شوند و اساساً از خسارت‌ها به اموال، خدمات، خسارت‌ها به اعتبار تجاری یا مبالغ مالی و خسارت‌ها به منفعت اقتصادی ناشی می‌شوند.^۵ اصل اساسی در جبران خسارت انگلستان، خواه مرتبط با خسارت مورد انتظار باشد یا اینکه خسارت‌ها مشدده یا سایر نهادهای جبران خسارت در حقوق انگلستان، ((بازگرداندن به وضعیت سابق^۶)) بوده است.^۷ بنابراین، اصل اساسی در جبران خسارت‌هایی که ناشی از نقض قرارداد بوده است، بازگرداندن آن‌ها به وضعیت سابق بوده به شکلی که خواهان بتواند به وضعیتی که پیش از انعقاد قرارداد داشته است بازگردد.^۸ اصل اساسی دیگر در جبران خسارت‌ها در حقوق انگلستان، آن است که جبران خسارت بایستی منصفانه، متناسب و منطقی و مورد انتظار باشد و بر همین اساس، خسارت‌های غیرمستقیم در نظام حقوقی انگلستان قابل مطالبه نیستند.^۹ هرگونه جبران خسارت مورد انتظار بر مبنای قانون نظام ارزی انگلستان، بایستی به پول ملی انگلستان باشد. در نتیجه این امر، بسیاری از محاکم قضایی انگلستان در دعوی مطروحه حتی اگر خسارت مربوط به قراردادهایی با ارزهای خارجی باشد، حکم به پرداخت جبران خسارت به پول ملی انگلستان می‌نمایند.^{۱۰} در دعوی عدم اجرای قرارداد، حکم به پرداخت آن می‌شود. ارزیابی این خسارت به گونه‌ای است که وضعیت اقتصادی متعهدله قبل و بعد از اجرای فرضی قرارداد در نظر گرفته می‌شود و این مابه‌التفاوت را به عنوان مبلغ خسارت به او می‌پردازند و هدف از پرداخت آن، قراردادن متعهدله در وضعیتی است که در صورت اجرای کامل قرارداد در آن وضعیت قرار می‌گرفت.

• خسارات طاری یا ضمنی:

این خسارات عمدتاً مشتمل بر هزینه‌ها یا مخارج معقول ناشی از توقف تحویل کالا یا حمل و نقل یا مراقبت کالا بخاطر نقض تعهد خرید و فروش مجدد یا اعاده کالا می‌شود. همچنین خسارات ناشی از نقض تعهد توسط فروشنده مشتمل بر هزینه‌های معقول بازرسی دریافت، حمل و نگهداری کالاهایی که به درستی به مقصد رسیده است و هرگونه هزینه معقول از لحاظ تجاری و حق الزحمه‌ها و مخارج مربوط به تأمین خسارات و هرگونه هزینه معقول ناشی از تأخیر در اجرا یا نقض قرارداد می‌شود.

▪ خسارات غیر قابل جبران: خساراتی است که هیچگونه ضابطه پولی یا استاندارد دقیق برای ارزیابی آن وجود ندارد و نمی‌توان براساس قانون، جبران دقیقی برای آنها منظور نمود.

▪ خسارات مقطوع و جریمه‌ها: در حقوق ایران از آن به عنوان وجه التزام یاد می‌نمایند.

▪ جریمه

تعیین مقطوع خسارت بصورت شرط ضمنی در عقد، ناظر به ارزیابی واقعی و تعیین از پیش میزان زیانهای ناشی از نقض قرارداد می‌باشد.

▪ جبران خسارات آتی: جبران خسارات که در موقع محاکمه رخ نداده ولی بطور عادی و طبیعی بعداً رخ خواهد داد و نتیجه اعمال انجام شده یا نقض قرارداد خواهد بود.

¹ Ibid.

² Anticipated Damages

³ Pecuniary Damages

⁴ Non- Pecuniary Damages

⁵ Yates, Richard et al , ‘ Business Law in Canada ’ , Prentice Hall, 2002 , p 176.

⁶ restitutio in integrum

⁷ Jones, Gareth H. et al , ‘ Restitution: Past, Present and Future: Essays in Honour of Gareth Jones ’ , Hart Publishing, 1998 , p 275 .

⁸ Ibid.

⁹ Schlechtriem, Peter and Butler, Petra, ‘ UN Law on International Sales: The UN Convention on the International Sale of Goods ’ , Springer Science & Business Media, 2008 , p 90 .

¹⁰ Ibid.

▪ خسارات فرضی یا احتمالی: خساراتی است که میزان آن هنوز تعیین نشده است ولی از طریق اعمال یا وقایعی که سبب طرح دعوی می باشند، قابل حدس و پیش بینی خواهد بود. اما وقوع آن، بستگی به تحولات قریب الوقوع و محتمل الوقوع در آینده خواهد داشت و ناشی از یک امری احتمالی و حدسی یا ظنی می باشد.

۲- منابع جبران خسارت معنوی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

۲-۱- در نظام حقوقی ایران

در اصل دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به کرامت و ارزش والای انسانی اشاره شده است و علی رغم تمامی تحولات صورت گرفته در زمینه مسئولیت مدنی در نظام حقوقی ایران بایستی اذعان داشت که هم چنان قانون مسئولیت مدنی، مهمترین مرجع و منبع تبیین جبران خسارت ناشی از نقض قرارداد محسوب می شود. ماده یک این قانون مقرر داشته است: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد». همانطور که ملاحظه می شود دایره شمول این ماده بسیار وسیع است و تمامی افعال زیانباری که چه از روی عمد و نیت و چه به واسطه بی احتیاطی، موجب هر گونه خسارت مادی و معنوی به دیگران در حوزه های مختلف سلامت، دارایی، آزادی و اعتبار و ... می شود را در بر می گیرد. با تمسک به این ماده می توان دریافت هر گونه خسارتی که به واسطه نقض قرارداد، و در نتیجه سوء نیت و یا بی احتیاطی و عدم کنترل کافی طرفین قرارداد رخ دهد، می توان مسئولیت مدنی آنان را در پی داشته باشد.

تازه ترین تحول در حوزه جبران خسارت ناشی از نقض قرارداد به مواد ۳۵ تا ۳۷ لایحه تجارت بازمی گردد. بر اساس ماده ۳۵ مزبور در صورت نقض تعهدات اساسی قراردادی، متعهدله می تواند رأساً قرارداد را فسخ نماید. در این مورد، وجود حق فسخ مانع الزام به ایفای تعهد و اعمال آن، مانع تقاضای جبران خسارات ناشی از نقض نیست.

طبق ماده ۳۶ یادشده، در صورت نقض تعهدات غیر اساسی قراردادی، متعهدله می تواند به موجب اخطار، مهلت اجرای قرارداد به وسیله متعهد را به نحو متعارف تمدید کند. در این صورت، متعهدله مجاز به الزام متعهد به ایفای تعهد نیست. اگر متعهد تعهدات خود را در مهلت مذکور اجرا نکرد یا اعلام نمود که اجرا نمی کند، متعهدله می تواند تا زمانی که تعهد مذکور انجام نشده است، قرارداد را فسخ نماید. در هر حال، متعهدله می تواند، حسب مورد، خسارات ناشی از عدم اجرای قرارداد یا تأخیر در اجرای آن را از متعهد مطالبه کند، مگر اینکه عدم اجراء یا تأخیر به حادثه خارجی غیر قابل پیش بینی و غیر قابل رفع مستند باشد.

بر اساس ماده ۳۷ مذکور، هر گونه نقض قرارداد، شامل عدم اجرای قرارداد یا تأخیر در اجرای آن، به زیان دیده حق مطالبه جبران کامل خسارت را می دهد، مگر این که نقض قرارداد ناشی از تجویز صریح مقنن باشد. مطالبه جبران کامل خسارت، نافی اعمال ضمانت اجراهای دیگر در نظر گرفته شده برای نقض قرارداد نیست و اعمال ضمانت اجراهای مذکور، نافی حق مطالبه جبران کامل خسارت نمی باشد.

منابع جبران خسارت معنوی در نظام حقوقی انگلستان

در نظام حقوقی انگلستان، برای جبران خسارت وجود رابطه سببیت کامل میان نقض تعهد و ایجاد ضرر، ضروری است. البته اثبات رابطه سببیت در تمامی موارد در قضایای حقوقی الزام آور نبوده بلکه در برخی موارد، قانون گذار یا رویه قضایی، ((فرض سببیت)) را به رسمیت شناخته است. برای نمونه می توان در دیوان عالی کبک انگلستان به قضیه ((لاوسن علیه لافریر ^۱)) اشاره نمود که در آن، زنی که دچار بیماری سرطان سینه شده بود مدعی شده بود که پزشک معالج او در مراحل اولیه درمان، این بیماری او را تشخیص نداده است و به دلیل همین عدم تشخیص به موقع، بیماری او تشدید شده است و مدعی جبران خسارت در این ارتباط شد. از سوی دیگر، پزشک معالج مدعی شده بود که تشخیص به موقع وی در جلوگیری از تشدید بیماری نقش نداشته است و در هر صورت، این سرطان منتهی به فوت بیمار می شده است. نهایتاً دیوان عالی کبک انگلستان نظر داد :

^۱. Lausen v. Laufrieber

(در برخی موارد که قصور فرد باعث ایجاد خطری آشکار برای دیگری شود و چنین خطری مسلم و نمودار باشد، می‌توان رابطه سببیت را مفروض دانست مگر این که دلالت‌هایی خلاف آن وجود داشته باشد)^۱

جبران خسارت در حقوق انگلستان نیز از اهمیت بسیار بالایی برخوردار می‌باشد. پیش از اینکه به مفهوم جبران خسارت ناشی از نقض قراردادها در نظام حقوقی انگلستان پرداخته شود، چند نکته مهم می‌نماید. اولاً اینکه تنها خسارت‌هایی در عالم حقوق انگلستان قابلیت جبران دارند که قطعی یا حتمی باشند. خسارت قطعی یا حتمی، خسارتی است که به طور قطع وارد شده است یا واقع خواهد شد. بنابراین می‌تواند ناظر بر گذشته یا آینده باشد. به عنوان مثال، هنگامی که شخص در اثر تصادم با اتومبیل فوت می‌نماید، این زبانی قطعی مربوط به گذشته است. حال اگر، فردی در اثر اصابت با اتومبیل مجروح شود، این که تا چه مدت طول می‌کشد تا بهبود یابد یا به چه مدت امکان ادامه اشتغال برای وی وجود نخواهد داشت، مربوط به آینده است ولی در اصل ورود زیان، تردیدی نیست.^۲

ثانیاً اینکه در جبران خسارت ناشی از نقض قراردادها، هدف اول، نقش تحذیری جبران خسارت است که اشخاص را از ورود زیان به دیگران باز می‌دارد و هدف دوم، جبران خسارت زیان دیده است که باید دید آیا این شیوه واقعاً خسارت‌های وارد را جبران می‌نماید یا خیر.^۳

رویکرد دولت انگلستان به جبران خسارت علاوه بر اینکه یک رویکرد حقوقی است یک رویکرد اخلاقی نیز می‌باشد و بر همین اساس در این نظام حقوقی، جبران خسارت یکی از مهم‌ترین اصول اخلاقی به شمار می‌رود که عموماً در مقابل مسئولیت مدنی به ارتکاب تخلف اعم از فعل یا ترک فعل تعلق می‌گیرد. البته نهاد جبران خسارت صرفاً محدود به عالم حقوق مدنی نشده بلکه در زمینه جزایی در مقابل ارتکاب جرایم علیه نفس، عرض و مال متعلق به غیر مطرح می‌شود. گستردگی نهاد جبران خسارت در عالم حقوق و پرداختن تمامی قوانین بشری از ابتدا تا به امروز اثبات می‌نماید که این اصل به عنوان یک اصل بدیهی اخلاقی مطرح بوده است و به شیوه‌های مختلفی صورت می‌گیرند که معمول‌ترین آنها عبارتند از: اعاده به وضع سابق^۴، غرامت^۵، بازپروری^۶، تشفی خاطر^۷ و تضمین عدم تکرار^۸. البته معمول‌ترین روش از میان این موارد گفته شده، پرداخت غرامت است که در آن، نقض‌کننده معمولاً از طریق پرداخت پول خسارت را جبران می‌نماید. این روش جبرانی در عمل، مهم‌ترین وسیله جبرانی در دسترس است. لذا از آن به عنوان مهم‌ترین هدف مسئولیت مدنی در ارتباط با زیان دیده نیز یاد شده است^۹. البته در این زمینه، استثنائاتی نیز ملاحظه می‌شود از جمله استثنای سیاست عمومی^{۱۰} که در واقع همان نظم عمومی است.

۱. حاجی عزیزی، بیژن و غلامی، نگین؛ بررسی تطبیقی فرض سببیت در مسئولیت قراردادی، دوفصلنامه حقوق تطبیقی، شماره ۲۵، شماره پیاپی ۱۰۰، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، ص ۴۶.

۲. مقدادی، محمد مهدی و عینی، مجتبی؛ مسئولیت مدنی ناشی از احتمال ابتلای به بیماری در حقوق ایران و حقوق آمریکا، فصلنامه حقوق پزشکی، سال یازدهم، شماره چهل و دوم، پاییز ۱۳۹۶، ص ۷۰.

۳. شوشی نسب، نفیسه؛ نحوه ارزیابی خسارت‌های درد و رنج، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۱۳، شماره ۳۳، تابستان ۱۳۹۰، ص ۱۱۲.

۴. restitution

۵. compensation

۶. rehabilitation

۷. satisfaction

۸. guarantees of non-repetition

۹. وطنی، امیر و دیگران، امکان جبران کامل خسارات در اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی، کنوانسیون قراردادهای بیع بین‌المللی کالا و حقوق ایران، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال چهارم، شماره دوازدهم، پاییز ۱۳۹۴، ص ۱۳۳.

۱۰. Public Policy

نتیجه گیری

در نظام حقوقی ایران نسبت به جبران خسارت معنوی و حدود و ثغور آن، ابهامات فراوانی وجود دارد و حتی در برخی از نظریات مراجع رسمی هم چون شورای نگهبان و شورای عالی قضایی سابق، تصمیم بر ممنوعیت جبران خسارت های معنوی داده شده است. نتایج مطالعات در ارتباط با نظام حقوقی ایران و نظام حقوقی انگلستان ناظر بر جبران خسارت معنوی وجود دارد، نشانگر آن است که برخلاف محاکم قضایی ایران که جبران خسارت معنوی را بسیار سخت و دشوار می دانند؛ محاکم قضایی انگلستان، جبران خسارت معنوی را طبق شاخص های عینی-ذهنی مورد پذیرش قرار داده اند و در دعوی مختلف نسبت به آن رای داده اند. در هر صورت، در نظام حقوقی انگلستان، چهار روش برای جبران خسارت معنوی وجود دارد که عبارتند از: ۱- اعاده وضع سابق؛ ۲- دادن معادل؛ ۳- جبران خسارت اسمی؛ ۴- خسارت تنبیهی. بسته به موضوع و نوع دعوی، محاکم قضایی انگلستان، یکی از روش های فوق الذکر را انتخاب می کنند.

منابع

۱. حاجی عزیزی؛ بیژن و غلامی، نگین. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی فرض سببیت در مسئولیت قراردادی، دوفصلنامه حقوق تطبیقی، ۲۵ (۱۰۰).
۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۶). مفردات الفاظ قرآن، انتشارات دارالعلم، دمشق.
۳. شوشی نسب، نفیسه. (۱۳۹۰). نحوه ارزیابی خسارت های درد و رنج، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۱۳ (۳۳).
۴. قاسمی حامد؛ عباس و دیگران (۱۳۹۲). خسارت تنبیهی در حقوق ایران، مجله حقوقی دادگستری.
۵. مقدادی، محمد مهدی؛ عینی، مجتبی. (۱۳۹۶). مسئولیت مدنی ناشی از احتمال ابتلای به بیماری در حقوق ایران و حقوق آمریکا، فصلنامه حقوق پزشکی، ۱۱ (۴۲).
۶. وطنی، امیر و دیگران. (۱۳۹۴). امکان جبران کامل خسارات در اصول قراردادهای تجاری بین المللی، کنوانسیون قراردادهای بیع بین المللی کالا و حقوق ایران، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، ۴ (۱۲).
7. Cassels, J. & Ammah, A. & Tettey, E. (2008). Remedies: The Law of Damages, Irwin Law, 2008
8. Gotanda, J. (1998). Supplemental Damages in Private International Law: The Awarding of Interest, Attorneys' Fees and Costs, Punitive Damages and Damages in Foreign Currency Examined in the Comparative and International Context, Kluwer Law International B.V.
9. Jones, Gareth H. et al. (1998). Restitution: Past, Present and Future: Essays in Honour of Gareth Jones, Hart Publishing.
10. Maither, Lyndon and Comm. CFE, B. (2010). Canadian Securities Law, The Ontario Securities Act and Alberta Securities Act, The Top 111 Cases: A Primer, Lyndon Maither, 2014
11. McCormack, Stuart C. (2010). Intellectual Property Law of Canada - Second Edition, Juris Publishing, Inc.
12. Schlechtriem, P. & Butler, P. (2008). UN Law on International Sales: The UN Convention on the International Sale of Goods, Springer Science & Business Media, 2008
13. Supreme Court of Ontario (1995). Hill v. Church of Scientology of Toronto.
14. Yates, Richard et al. (2002). Business Law in Canada, Prentice Hall.